
بررسی اقتصادی سوبسید و ضایعات نان در استان اصفهان

اصغر عابدی شاپورآبادی

عضو هیئت علمی دانشگاه شهرکرد

بیان و شرح مسئله:

با توجه به اینکه سوبسید نان یکی از موضوعات بحث‌انگیز دنیای کنونی است و در ایران پرداخت سوبسید گندم از سالیان پیش مرسوم بوده است، همچنین این محصول به عنوان مایحتاج ضروری مردم در بخشهای مختلف اقتصادی است و بخش اقتصاد کشاورزی با داشتن اهمیت استراتژیک و کم‌کشتی آن در مقابل قیمت کالاهای دیگر دارای اهمیتی خاص است و از سوی دیگر نوسانپذیری شدید تولیدات آن در برابر عوامل طبیعی و جوی بیشترین درصد سوبسید را به خود اختصاص داده است. این سؤال مطرح می‌شود که در فرآیند تولید، توزیع و مصرف، سوبسید در کجا و چگونه اختصاص داده شود تا مشکل ضایعات نان برطرف شود.

اهمیت موضوع:

درجه اهمیت تعلق سوبسید گندم از مرحله تولید تا مرحله مصرف است. کاهش میزان پرداخت دولت برای سوبسید، افزایش اقدامات رفاهی دولت برای مردم بویژه گروههای کم درآمد، ایجاد امکانات تولیدی بیشتر در داخل کشور و تأمین منابع مالی آن باید به گونه‌ای انجام گیرد که موجب تورم نشود تا بدین ترتیب میزان ضایعات نان هم کاهش یابد و از خروج هزاران دلار ارز نیز جلوگیری شود.

اهداف:

بررسی جنبه‌های اقتصادی سوبسید نان در شش مرحله مختلف از تولید تا مصرف یکی از هدفهای این تحقیق است علاوه بر آن تأثیر عوامل گوناگون بر میزان ضایعات نان، از آن جمله: تعداد نان خریداری شده، دفعات رفتن به نانوايي، ساعتهای صرف شده برای خرید نان، میزان تحصیلات سرپرست خانواده و نوع نان مصرفی از هدفهای دیگر این تحقیق است.

فرضیات:

در رابطه با هدفهای تحقیق فرضیه‌هایی به شرح زیر مورد آزمون قرار گرفته است:

- ۱) سوبسید نان در افزایش ضایعات نان مؤثر است.
- ۲) تعداد نان خریداری شده در هر خانوار، اثر مستقیمی در افزایش میزان ضایعات نان دارد.
- ۳) دفعات مراجعه به محل نانوايي، رابطه مستقیمی با مقدار نان دور ریز شده دارد.
- ۴) ساعات صرف شده برای خرید نان، تأثیر غیر مستقیم بر میزان ضایعات نان دارد.

۵) میزان تحصیلات سرپرست خانواده، رابطه معکوس با میزان دور ریز نان دارد.

۶) نوع نان مصرفی در میزان ضایعات اثر چشمگیری دارد.

تئوری و روش تحقیق:

در این تحقیق از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای استفاده شده است. ابتدا شهرستان اصفهان به شش منطقه تقسیم شده است و از هر یک از این مناطق به‌طور تصادفی ۶۰ خانوار برای جمع‌آوری اطلاعات و تکمیل پرسشنامه‌گزینه‌شده‌اند. علاوه بر آن از اعداد و ارقام مراکز آمار رسمی کشور نیز استفاده شده است. ضمناً واحد مورد مطالعه در این نمونه‌گیری خانوار است.

الگوی مورد استفاده:

در این تحقیق از مدل آماری خطی (رگرسیون چند متغیره) به‌صورت زیر استفاده شده

است:

$$Y_i = B_0 + B_1 X_{i1} + B_2 X_{i2} + B_3 X_{i3} + B_4 X_{i4} + B_5 X_{i5} + E_i$$

که بترتیب:

Y : مقدار ضایعات نان به عنوان متغیر وابسته.

و متغیرهای مستقل عبارتند از:

X_1 : تعداد نان خریداری شده.

X_2 : دفعات رفتن به محل نانوايي.

X_3 : ساعات صرف شده برای خرید نان.

X_4 : میزان تحصیلات سرپرست خانواده.

X_5 : نوع نان مصرفی.

E_i : خطای اندازه‌گیری است.

نتایج به دست آمده:

ابتدا نتایج حاصل از پرداخت سوبسید نان بررسی و سپس به نتایج برخی از عوامل مؤثر بر ضایعات نان اشاره می‌شود.

در مرحله اول، سوبسید به‌نهادها و عوامل تولید گندم تعلق می‌گیرد که ابتدایی‌ترین مرحله تولید است و شامل زمین، آب، ابزار تولید، کود، بذر، سم و غیره است. اما ارزان شدن این نهادها، سبب می‌شود تولیدکننده به فکر صرفه‌جویی و کاهش هزینه‌های تولید نباشد. در حالی که اگر به قیمت بازار بهای نهادها پرداخت می‌شد، امکان افزایش ظرفیت تولیدی با اتخاذ دیگر شیوه‌هایی که هزینه تولید را کاهش دهد به وجود می‌آید.

مرحله دوم، پرداخت سوبسید در موقع کاشت، داشت و برداشت است که به وسیله کشاورز و خانوار تحت تکفل او به عمل آید.

به کارگیری ابزار تولید در این مرحله از تولید، سبب کاهش هزینه کل خواهد شد. علاوه بر این بهره‌وری را افزایش می‌دهد و از ضایعات برداشت می‌کاهد. هر چه سطح تولید زیرکشت وسیعتر باشد، هزینه متوسط به کارگیری ابزار مکانیزه در کشاورزی کاهش می‌یابد. ولی اکثر کسانی که از این خدمات بهره می‌برند دارای زمینهای نسبتاً بزرگ هستند، نه کشاورزان خرده‌پا و زارعانی که به دلیل نبودن درآمد کافی در صدد ترک اندک زمین و روستای خود هستند.

مرحله سوم، خرید دولت به نرخ تضمینی. از آن جا که بیش از $\frac{2}{3}$ گندم تولیدی کشور به

وسيله خود روستاييان مصرف مي شود و تنها کمتر از $\frac{1}{3}$ آن را دولت خريداري مي کند سهم کشاورزان در اين مرحله بسيار ناچيز است.

مرحله چهارم، پرداخت سوبسيد از طريق جمع آوري، حمل و انبارداري است که از جمله سوبسيدهای پنهان است و دولت در جهت تثبيت قيمت و توزيع منظم و جلوگيري از کمبودهای احتمالی، صرف ذخيره سازي و نگهداري گندم مي کند و اين هزينه رقم هنگفتي را شامل مي شود. چراکه در ارقام سوبسيدهای پرداختي غير مستقيم، هيچگاه ميزان سرمايه گذاري دولت براي یک سيلو و هزينه نگهداري و استهلاك آن در نظر گرفته نمی شود.

توليدکننده در اين مرحله نه تنها سودي نمی برد بلکه از دو جهت زياني را نيز متحمل مي شود اولاً فروش گندم به نرخ دولتي به نفع توليدکنندگان نيمه مکانيزه است تا واحدهای سنتي. ثانياً مقادير زيادي از توليد گندم به وسيله خود کشاورز به قيمت هزينه فرصتهای از دست رفته و نه به قيمت دولتي يا حتی به قيمت تمام شده مصرف مي شود. و هر چند کشاورز از بابت هزينه حمل و نگهداري و پخت متحمل پرداخت هزينه مستقيم نمی شود ولی هزينه هایی از قبيل آسياب و سوخت و دستمزد پخت دارد. بنابراین بهای تمام شده یک كيلو نان مصرفي در روستا با احتساب هزينه فرصت از دست رفته تا حدود سه برابر قيمت نان شهري می رسد.

مرحله پنجم، سوبسيد در موقع فروش گندم از طريق دولت به نرخ رسمي.

در سالهای اخير، در حالی که نرخ تضميني گندم روندی افزايشی داشته است اما قيمت آرد تحويلی دولت به نانواييها ثابت مانده است علاوه بر آن کنترل بر اوزان نان تحويلی به مصرف کننده از نظر مسئولان تا اندازه ای کاهش یافته است و اين خود منافی برای فروشنده در بردارد. مرحله ششم، مصرف نان است.

با توجه به اینکه نان جزو اقلام روزانه مورد نیاز خانوارهایی است که از درآمد کمتری

برخورد دارند و آنان نیز در مقابل تغییر قیمت حساسیتی از خود نشان نمی دهند، بهای نان که با حمایت گسترده از نظام سوبسید برای این طبقه ضعیف از جامعه در سطح پائین نگهداشته می شود، موجب بالا رفتن ضایعات نان مصرفی شده است که در زیر به بررسی برخی از آنها می پردازیم.

نتایج به دست آمده حاصل از الگو

متغیر وابسته: مقدار ضایعات نان					
متغیر مستقل: تعداد نان خریداری شده (X_1)، دفعات رفتن به محل نانوايي (X_2)، ساعاتی صرف شده برای خرید نان (X_3)، میزان تحصیلات سرپرست خانواده (X_4)، نوع نان مصرفی (X_5).					
+B0	+B1	-B2	-B3	-B4	+B5
.045	.112	.672	.456	.564	.247
t	3.1 *	.87 ***	2.91 *	3.24 *	.91
F = 68.2	R ² = .96	* در سطح اطمینان %.99 %.95 = = ***			

خلاصه و نتیجه گیری:

- الف - سوبسید نان تا اندازه ای موجب دور ریزی نان می شد.
- ب - تعداد نان خریداری شده با میزان ضایعات آن رابطه مستقیم دارد.
- ج - دفعات رفتن به محل نانوايي با مقدار دور ریز نان اثر معکوس دارد.

- د- ساعات صرف شده برای خرید نان با مقدار ضایعات نان دارای رابطه‌ای منفی است.
ه- میزان تحصیلات سرپرست خانواده رابطه معکوسی با مقدار دور ریز نان دارد.

راه حل و پیشنهاد:

برای کاهش ضایعات نان باید:

- ۱- به تعداد ناواییهای مشمول سوبسید (در مناطق کارگر و کارمندانین) که تقاضای نسبی بیشتری برای نان دارند افزود و در مناطق مرفه نشین نیز با اندکی تغییر در کیفیت و نوع نان، به تدریج سوبسید آن را حذف کرد.
- ۲- با توجه به اینکه میزان ضایعات نان براساس مطالعه انجام شده ۵/۱۸٪ است، عرضه نان سوبسید شده به اندازه‌ای باشد که متقاضیان بتوانند به اندازه نیاز خود نان تهیه کنند تا علاوه بر کاهش هزینه سوبسید، ضایعات و مصرف سرانه آن کاهش یابد.
- ۳- تشویق و ترغیب مردم به وسیله رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر در جهت کاهش ضایعات نان صورت پذیرد.
- ۴- کنترل مداوم و مستمر دولت در جهت بالا بردن کیفیت پخت نان انجام گیرد.
- ۵- در تحقیقات بعدی پیشنهاد می شود دو متغیر فصلهای مختلف سال و نوع غذای مصرفی نیز بررسی شود.

ژوئیه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

منابع و مأخذ:

- ۱- سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولید کنندگان، «علمکرد سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولید کنندگان در سالهای ۱۳۶۰ - ۱۳۶۳ و ۱۳۶۴ و ۱۳۶۵». تهران: سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولید کنندگان.
- ۲- وزارت کشاورزی و عمران روستایی، مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی، «تحقیق پیرامون فروشندگان گندم به دولت و چگونگی عرضه کمکهای غیرنقدی». تهران: مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی، بهمن ماه ۱۳۶۲.
- ۳- آمارنامه کشاورزی، وزارت کشاورزی، سالهای ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶.